

משרד החינוך והתרבות - המחלקה לתרבות תורנית

גליונות לעיון בפרשת השבוע
בעריכת נחמה ליבוביץ
שנת העשרים ותשע

סקצ (תש"ל) פרק מ"א אין עלון הדרכה

עיון גם גליונות סקצ תש"ו, תשי"ז

א. ה'... ויספר פרעה להם את חלום ואין פותר אותם לפניהם

בראשית רבה פ"ט (ז')

ר' יהושע דסכנין בשם רלוי: פותרין היו אותו אלא שלא היה קולן נכנס באזניו. שבע פרות הטובות - שבע בנות אתה מוליד; ושבע פרות הרעות - שבע בנות אתה קובר. וכן אמרו: שבע שבלים הטובות - שבע מלכויות אתה מכבש; ושבע שבלים הרעות - שבע אפרכויות מורדות בך.

ר' אליעזר אשכנזי: מעשי ה' -

"ואין פותר אותם לפרעה" - היתה הכוונה גם כן לומר, שלא היה שום אדם נותן טעם, למען נראה החלום הזה לפרעה ולא לזולתו, ויוסף השיב לו זה ואמר (כ"ה) "את אשר אלוקים עושה הגיד לפרעה", כלומר - שיש סיפק בידו להחיות עם רב; ושלכך נראה החלום הזה אליו ולא לזולתו.

1. מהו הדיוק בלשון הכתוב שעליו מבוססים דברי המדרש?
2. האם מבוססים דברי בעל מעשי ה' על אותו דיוק בלשון הכתוב אם לא?
3. איזו משתי הדעות הנ"ל קרובה יותר לפשוטו של מקרא?

ב. ה'... ויספר פרעה להם את חלומו, ואין פותר אותם לפרעה ס"ו: חלום חלמתי ופותר אין אותו

האלישיך מקשה: למה לא אמר פרעה "ופותר אין אותו לי" כמו שנאמר למעלה "ואין פותר אותם לפרעה" וכמו שאמרו חז"ל: "פותרים היו אבל לא לפרעה".

נסח לישוב קושייתו!

ג. ח'... וישלח ויקרא את כל חרטומי מצרים ואת כל חכמיה בראשית רבה פ"ט (ח')

"וישלח ויקרא" - להודיע, שכל אומה ואומה שהיא עומדת בעולם מעמדת לה חמישה חכמים שישמעו אותה; ולא עוד אלא נותן בה הקב"ה שלושה דברים: חכמה בינה וגבורה. שכן סבחרים הרשע אמר (ישע' י') "בכה ידי עשיתי רג". וכשהקב"ה דן את העולם הוא נוטלן ממנה, שנאמר (עובדיה) "והאנדותי חכמים מאדום, ותבונה מהר עשו, וחמו גבוריך תימן". וכל כך למה? כדי שיבוא יוסף באחרונה ויטול גדולה. אמר הקב"ה: "אם יבוא יוסף תחילה ויפתור את החלום, אין זה שבח. יכולין חרטומים שיאמרו לו: "אלו שאלת אותנו, כבר פתרנו אותו לך". אלא המתין להם עד שנתייגעו והוציאו את רוחו, ואחר-כך בא יוסף והחזירה. עליו אמר שלמה (משלי כ"ט) "כל רוחו יוציא כסיל" - אלו חכמי פרעה. "וחכם באחר ישבחה" - זה יוסף. שנאמר: "אין חכם ונבון כסוף".

1. מה התמזהה בספור זה (של פרק מ"א) שבא המדרש ליטב?
2. מה הראיה שמביא המדרש מיסע' י' פסוק י"ג?
3. מה פירוש המלים "והוציאו את רוחו" בדברי המדרש ומה פירוש המלים "את רוחו יוציא" במשלי כ"ט?

ד. ח' ויספר פרעה להם את חלומו ואין פותר אותו לפרעה לז. וייטב הדבר בעיני פרעה ובעיני כל עבדיו לח. ויאמר פרעה אל עבדיו הנמצא כזה איש אשר רוח אלוקים בו

אברבנאל מקשה לפסוקינו אלה שתי קושיות:

(לפסוק ח') - והדבר הזה קשה, כי למה לא יתישב על לבו פתרונו ולמה נתישב על לבו פתרון יוסף ופרעה לא היה יודע חכמת הפתרון, ובמה יודע איפוא שלא היו פותרין אותו כדאורי ופתרון יוסף היה אמיחי? (לפסוקים לז-לח) - מה ראה פרעה שאומר לעבדיו: "הנמצא כזה איש אשר רוח אלוקים בו", ושומר לו: "אין נבון וחכם כסוף", ושעשאו אדון לכל ביתו ומושל בכל ארץ מצרים טרם ידע אם יצדקו דבריו ויצא הדבר לפועל כאשר פתר, אם לא? כי הנה שר המשקים לא עשה דבר כאשר פתר לו חלומו לטובה. ואולי לא יהיה הדבר כאשר פתר אותו לפרעה, ולמה אם כן גידלו קודם שינסח הדבר, ונתן לו אשה מטובי הארץ? xx נסח לישוב קושייה זו!

ה. נא. ויקרא יוסף את שם הבכור מנשה
כי נשני אלוקים את כל עמלי ואת כל בית אבי

ר' אברהם בן הרשב"ם

ומה שאמר "את כל עמלי ואת כל בית אבי" נראה לי שהטעם שנתכוון אליו: הנה היה לי עמל, אשר שכחתי על-ידי הכבוד והקשר וכיוצא בזה שעברתי אליו, והיה לי צער על חסרון טוב בית אבי מסני, אשר התנחמתי עליו על-ידי חסרב הגדול שהשגתי.

אלשיך

...נתן אל לבו באשר ה' אתו, כי לא אל חנם הורד שם, אם לא להקדים שכיבה במצרים שיהיה הוא, מרכבה אליה; על כן בראותו שה' אתו ועל כן בחיותו בבית אדוניו לא הודיע את אביו יפדנו מאדוניו, ועל הדרך הזה בכל הזמנים היה כמחרישו. והנה היה הדעת נוסה שלפחות עודנו בבית-הסוחר ישיח דאגתו לאביו ע"י רץ ירוץ בכתב ידו, אך אשר עצר מה' לבלתי גלות (=לאביו דבר), על כן את הבן הבכור קרא "מנשה" לומר: טוב להודות לה' כי נשני את כל עמלי ואת כל בית אבי, שעל ידו עצרתי כח לשכוח זה, ... שאם לא כן הייתי מגיד לבית אבי, והאלוקים עשה לבל יגאלגו אביו מצרתו בכל הון ביתו (ולבל) יצוה עליו לשוב לארצו, והיתה מתקלקלת כל תקנת הגלות אשר ראה ותחקין הוא יתברך, בחביא שכינתו מצרימה ואת יוסף למרכבה אליה. וזהו "כי נשני אלוקים..."

ר' שלמה דובנא (באור)

...כל כך נתן לי עושר וכבוד עד כי השכיחני את כל עמלי שהיה לי משנמכרתי, וגם כל בית אבי השכיחני...

ר' יעקב צבי מקלנבורג: הכתב והקבלה

...ובאמת גדול צדקת לבבו עם ה' היא מצעתו מלקיים מצות כבוד אב (=להודיע לאביו שהוא חי), כי כמו שכל התנחגותו עם אביו כעת, אף שבהשקפה ראשונה נראה כמתקנס בס... באמת לא עשה כל אלה רק מצד צדקתו, לבלתי עשות דבר נגד רצון קונו, כי כן היתה גזרת עליון אשר הראה לו בחלום נבואי "ותשתחווינה לאלותם". ... ובחכמה גדולה ובעצה עמוקה עשה שלא יתקיימו השתחוואות אלה והכנעתם לפניו בידיעתם שהוא יוסף, כי זאת היתה להם בושה גדולה; הצה להצילם מזה השתדל שיתקיימו בלתי ידיעתם, כי הוא זה שישתחוור לו; כמו שהעיד הכתוב (מ"ב) "ויזכור יוסף את החלומות אשר חלם להם; כמבואר שם, ככה היה יוסף חושש בלבבו, אם בתחילת התנשאותו היה מודיע לאביו שהוא חי ושהוא מושל במדינה, פן על-ידי-זה תתבטל גזירת עליון מהשתחוואות האלומות ואחז עשר הכוכבים; הנה לסיבה זו - אף שמצד נפשו היה משתוקק לכבוד אביו בבשורה טובה - בכ"ז היה צריך להתאמץ ברב כח לבטל מצות כבוד אב, (כמו שאין מקום למצות כבוד אב בהבטל עי"ז אחת ממצוות ה')... הנה כדי לקיים רצון קונו היה מוכרח להשכיח מלבנו כבוד אביו, אף שהיה מוצא את עצמו בכל רגע מחויב לכבודו, ... והיה נותן תודה לעליון הנותן לו עוז ותעצומה בנפשו לסייעו לבטל רצון נפשו מפני רצון קונו... לכן קרא לבנו מנשה, "כי נשני אלוקים"... הוא הוא המסייעני לבלתי חשוב כבוד אבי, כאלו הוא שכוה מלבי. ורוב לשון שכחה אינו כי אם מניעת שימת המחשבה על הדבר, להיותו בלתי חשוב בעיניו לתת עליו דעתו (מיך פערבלאסט, אויססער אכט צו לאססען). ואמר "כלבתי אבי" לכלול כל המצורפים לאביו, כי כלם היו שוים בעיניו לטובה, ולא היה לו סיבא בלב על כל מה שעשו לו, כאמרו אחר כך אליהם (מ"ה) "לא אתם שלחתם אותי הנה כי האלוקים".

ומה שאמר נשני את כל עמלי, אין כוונתו לתת תודה שבמעמד התנשאות שכה את כל נגעי לב שחיו לו קודם כניסתו לכל הכבוד הזה, כי אמנם כוונתו גם בעת עמלו, בהיותו במעמד העבדות, אף שהיה סוכר להתעסק בדברים בלתי טבעיים לו, לא היה עמלו זה עליו לטורח ולמשא, כי היה מקבלם בלב שמח, והיה נותן תודה אליו ית', שהיה מסייעו בנפשו בזה לבלתי חשוב אותם לטורח, כי אם לעשות אותם בטוב לב, וכל העמל הגדול היה בשעתו כנעזב וכשכוח.

ר' ש. ר. חירש

... "שכח" אינה ההוראה היחידה ל"נשה". "נשה" פירושו גם כן היות בעל חוב, היות נושה. ויהיה איפוא פירוש "נשני": את אסוני ואת בית אבי עשה לי אלוקים לנושים. מה שעו כה נראה לי כאסון וכהתעללות, אלוקים עשאו כלי שרת לעצב את אושרי: חוב גדול אני חייב לאסוני ולמשפחתי...

1. מה הקושי העומד בפני המפרשים הנ"ל?
2. מהי חולשתו של פירוש "הבאור"?
3. איזה מן הפירושים הנ"ל נראה לך הקרוב ביותר לפשוטו של מקרא?
4. התוכל לישוב את הקושי הנ"ל ישוב אחר?

תשובות יש לשלוח לנחמה ליברוביץ קרית משה ירושלים.